

Joanna Andrzejak

**Program nauczania etyki
w klasach V – VIII**

Program nauczania etyki w klasach V- VIII wzorowany jest na następujących pozycjach:

- Ludzkie ścieżki. Kompleksowy program nauczania etyki na II, III i IV poziomie edukacyjnym autorstwa Anny Ziemskiej, Łukasza Malinowskiego – program nagrodzony w konkursie na opracowanie programów nauczania do nowej podstawy programowej, organizowanym przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie w ramach projektu „Wdrażanie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół ze szczególnym uwzględnieniem II i IV etapu edukacyjnego”;
- Ludzkie ścieżki. Kompleksowy program nauczania etyki na I poziomie edukacyjnym Anny Ziemskiej, Łukasza Malinowskiego, który jest suplement do wyżej wymienionej pozycji;
- Chcemy być lepsi – program nauczania etyki w klasach I – III szkoły podstawowej. Program dopuszczony do użytku szkolnego przez MENiS pod numerem DKW 401465/00, autorstwa Marka Górczyka.

Cele i zadania etyki w szkole:

- dobro i zło, rozróżnianie pojęć;
- normy i zasady moralne jako wyznacznik funkcjonowania między ludźmi;
- pojęcie wartości, ich hierarchizacja;
- człowiek jako osoba (godność, szacunek, poczucie sprawiedliwości);
- sumienie, a oceny moralne;
- kształcenie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia;
- budowanie własnego systemu wartości;
- kształcenie umiejętności zastanowienia się, refleksji nad sobą i swoim systemem wartości;
- umiejętność obrony własnego stanowiska, stosowanie argumentacji i uczestnictwa w dialogu;
- nauczenie się sposobów realizowania swoich wartości w rzeczywistym świecie;
- wdrażanie do samokształcenia i pracy nad sobą;
- odkrywanie wartości ogólnoludzkich;
- kształcenie umiejętności samodzielnego podejmowania decyzji, uzasadniania wyborów i brania za nie odpowiedzialności;
- pogłębienie więzi w grupie zarówno między uczniami, jak i uczniami i nauczycielem: integracja grupy;
- pomoc w poszukiwaniu sensu życia, w poszukiwaniu swojego miejsca na ziemi;
- kształcenie samoakceptacji, tolerancji, empatii, asertywności;

- budowanie poczucia własnej wartości;
- człowiek wobec podstawowych zagadnień egzystencjalnych (narodziny, szczęście, cierpienie, śmierć);
- etyczne aspekty w relacji człowiek – przyroda;
- wartość pracy dla człowieka, aspekty etyki zawodowej.

Cele ogólne:

- Rozpoznawanie elementarnych wartości, wśród których na pierwszym miejscu jest dobro.
- Odróżnianie dobra od zła w zakresie elementarnym.
- Kształtowanie empatii.
- Kształtowanie postawy refleksyjnej wobec omawianych zagadnień dotyczących człowieka, jego najbliższego otoczenia (rodziny, przyjaciół, kolegów, osób starszych, osób niepełnosprawnych itp.), środowiska przyrodniczego, stosunku do własnej natury (uczuć, motywacji itp.) i określonych sytuacji życiowych.

Cele szczegółowe:

Wiedza:

- Wiedza ogólna dotycząca przedmiotu, celu i zakresu etyki.
- Wiedza na temat elementarnych wartości.
- Wiedza na temat praw i obowiązków młodego człowieka wobec siebie i innych.
- Wiedza na temat uczuć, emocji, słabszych i mocniejszych stron własnych oraz innych osób.
- Wiedza na temat obszaru kulturowego, w którym uczeń żyje, wraz z konsekwencjami takimi jak: religia, sztuka, system wartości, przy jednoczesnym uświadamianiu i zaznaczaniu istnienia alternatywnych obszarów i systemów kulturowych
- Wiedza na temat ogólnych problemów moralnych występujących zarówno w najbliższym otoczeniu, jak i w świecie (np. ochrona środowiska naturalnego).

Umiejętności:

- Umiejętność odróżniania dobra od zła.
- Umiejętność identyfikowania dobra i zła w różnych formach (w treściach poszczególnych opowieści – konkretne postacie i ich działania, symbole, przypowieści, przenośnie).
- Umiejętność nazywania elementarnych pojęć moralnych i posługiwania się nimi we właściwych kontekstach (np. sprawiedliwość, wytrwałość, honor, dzielność etyczna, sumienie itp.).
- Umiejętność odróżniania treści etycznych od religijnych.

- Umiejętność rozpoznawania stanów uczuciowych oraz ich następstw (np. złości).
- Umiejętność formułowania prostych wypowiedzi i wniosków związanych z omawianym tematem.
- Umiejętność kulturalnego dyskutowania – wyrażania własnego zdania z użyciem prostej argumentacji oraz słuchania wypowiedzi koleżanek i kolegów, bez przerywania itp.
- Umiejętność poszanowania dla odmiennych postaw i poglądów wyrażanych przez koleżanki i kolegów.
- Umiejętność podejmowania prostych decyzji.
- Umiejętność przewidywania ewentualnych konsekwencji dokonanych wyborów i decyzji, łączenie przyczyny i skutku.

Postawy:

- Wrażliwość na wartości – z dobrem na czele.
- Wrażliwość na dobro i jego przejawy, gotowość do chronienia dobra.
 - Budowanie fundamentów własnej hierarchii wartości na miarę rozeznania realnego świata.
 - Budowanie poczucia własnej godności, niepowtarzalności i wyjątkowości jako osoby, dostrzeganie i poszanowanie tych samych cech u innych osób.
- Przekonanie o potrzebie doskonalenia się moralnego (np. postawa rycerska).
- Otwartość i wrażliwość na potrzeby innych osób oraz wszelkich istot żywych.
- Wrażliwość na problemy środowiska naturalnego i uświadomienie konieczności chronienia go.
- Przekonanie o słuszności postawy aktywnej, rozszerzonej również na pole działań ogólnospołecznych (np. udział w akcjach charytatywnych).

Treści nauczania:

Klasa V

Wstęp – co to jest etyka?

- Narodziny etyki.
- Ocenianie postępowania innych. Powinność i jej znaczenie.
- Etyka w życiu codziennym: zadawanie pytań. Dokonywanie wyborów. Nawyki i zwyczaje.

- Normy: normy etyczne i prawo.
- Czym jest wartość? Obiektywizm wartości. Życiowe wybory między wartościami.

Ja i moi koledzy

- Uczeń próbuje nawiązywać kontakty z rówieśnikami, uwzględniając te czynniki, które mogą te relacje zakłócać, np. widzi zależność między wysmiewaniem się z kogoś a poprawnością stosunków z tym kimś, złośliwością a powstawaniem konfliktów itp.
- Potrafi kontaktować się z rówieśnikami o różnym wyglądzie, narodowości, stopniu sprawności.
- Nie ocenia innych ludzi na podstawie ich zewnętrznych cech, wie, że taka ocena może być źródłem przykrości dla innych ludzi.
- We wszystkich konfliktach potrafi dostrzegać winę nie tylko cudzą, ale i swoją, posiada odwagę cywilną, umie przyznać się do swych błędów.
 - Jest prawdomówny, rozumie, że kłamstwo nie jest dobrym sposobem na przezwyciężanie trudności i konfliktów w życiu codziennym.

Ja i moja rodzina

- Uczeń docenia wartość, jaką w jego życiu stanowi rodzina.
- Rozumie, że nieodpowiednimi słowami, gestami może komuś z rodziny sprawić przykrość.
 - Z szacunkiem traktuje członków rodziny, rozumie znaczenie dobrych stosunków z rodzeństwem.
- Pamięta o świętach członków rodziny. Dostrzega wagę wyrażania wdzięczności i przywiązania do rodziny, choćby za pomocą drobnych gestów, słów czy czynności.

Ja i moje obowiązki

- Uczeń rozumie, że starannie wykonana praca może być źródłem radości i satysfakcji.
- Wie, że jest oceniany ze względu na jakość swojej pracy.

Ja i dobre maniery

- Uczeń używa słów grzecznościowych – zarówno w stosunku do dorosłych, jak i rówieśników.
- Ustępuje miejsca innym, np. młodszym koleżankom i kolegom oraz osobom starszym.
- Potrafi zachować się przy stole, w sposób kulturalny spożywa posiłki.

Ja i czas wolny

- Uczeń potrafi dobrze wykorzystać czas wolny.
- Rozumie, że leniuchowanie jest marnowaniem czasu.
- Potrafi wskazać na różne formy czynnego wypoczynku, jak sport, czytanie, spacer po ciekawych miejscach, spotkania z przyjaciółmi, zabawa, pomoc rodzicom, działalność plastyczna.
 - Z rozsądkiem potrafi korzystać z tego, co proponują media.

- Zna kryteria, którymi powinien się kierować przy wyborze programów telewizyjnych, gier komputerowych.
- Umie dostrzec mnogość rzeczy wartych poznania i rozumie, że czas wolny może temu służyć. Potrafi tak zaplanować dzień, aby znaleźć czas na realizację własnych zainteresowań.

Jestem prawdomówny.

- Uczeń rozumie potrzebę mówienia prawdy zarówno dorosłym, jak i rówieśnikom.
- Wie, że tylko osoby mówiące prawdę zasługują na zaufanie.
- Rozumie, że w dalszej perspektywie kłamstwo może krzywdzić zarówno jego samego, jak i innych ludzi.

Dostrzegam własne błędy i potrafię się do nich przyznać.

- Uczeń posiada umiejętność krytycznej oceny swoich zachowań, potrafi dostrzec winę nie tylko w innych, ale i w sobie.
- Przyznaje się do własnych błędów i przeprasza za nie. Ponosi konsekwencje swoich błędów, pragnie je naprawić.

Nie oceniam innych pochopnie ani na podstawie wyglądu.

- Dziecko rozumie, że zbyt szybko i głośno wypowiedziane negatywne oceny o innych mogą być niesprawiedliwe i krzywdzące.

Porządnie wykonuję swoją pracę i szanuję pracę innych.

- Uczeń dostrzega korzyści dla siebie i dla innych z solidnego wykonywania pracy.
- Ma świadomość, że bardzo wiele w naszym życiu zależy od stosunku ludzi do tego, co robią. Potrafi uszanować i docenić wysiłek innych ludzi, nie niszczy wytworów ich pracy i stara się je chronić.

Potrafię współdziałać z innymi.

- Dziecko potrafi prezentować swoje pomysły na forum grupy, ale także umie wysłuchiwać uważnie poglądów innych ludzi.
- Ocenia pomysły nie ze względu na to, kto jest ich autorem, ale ze względu na przydatność danego pomysłu do rozwiązania jakiegoś problemu.
- Nie wyśmiewa mniej udanych pomysłów, ale stara się wykazać za pomocą argumentów ich słabe strony, w sposób poważny traktuje swoich rozmówców.

Oglądam telewizję, DVD, czytam prasę, korzystam z komputera.

- Dziecko potrafi dostrzegać zalety i zagrożenia związane z telewizją.
- Odróżnić programy wartościowe od bezwartościowych.
- Krytycznie odnosić się do przekazywanych przez media treści.
- Nie traktować wszystkiego jako niezaprzeczalnych prawd.
- Zna pojęcie uzależnienia od telewizji czy komputera, potrafią korzystać z mediów w sposób „planowy”, nie bezmyślny i automatyczny.

- Dostrzega rolę dorosłych jako przewodników po świecie mediów, zwracają się do nauczyciela, rodzica po radę dotyczącą tego, jakie programy TV lub gry czy programy edukacyjne warte są uwagi.
- Z dystansem potrafi odnieść się do reklam.
- Zdaje sobie sprawę z tego, że reklama może być narzędziem manipulacji, że może wymuszać czy wzbudzać pragnienie posiadania różnych rzeczy, niekoniecznie potrzebnych czy wartościowych.

Aktywnie uczestniczę w życiu szkoły.

- Uczniowie dostrzegają wagę aktywnego uczestnictwa w życiu szkoły.
- Rozumieją, że bierność prowadzi do zmniejszenia ich wpływu na otaczającą rzeczywistość.
- Zauważają potrzebę uczestnictwa w wyborach do samorządu szkolnego, klasowego.

Poznaję siebie, dostrzegam cechy indywidualne własne i najbliższych osób.

- Poznawanie samego siebie: opisywanie postaci. Tożsamość.
- Zagadnienie tego, kim jesteśmy. Jak oceniają nas inni i na jakiej podstawie. Jak ważne jest imię. Co to znaczy „być sobą”?
- „Jak być sobą?”. Waga poznania samego siebie.

Potrafię wyjaśnić prawdziwe znaczenie własnych zachowań oraz ich przyczyn i konsekwencji.

- Konsekwencje. Stawianie warunków. Wyrządzanie krzywdy i jej doznawanie. Etyczny wybór.
- Kłamstwo i prawda. Wydawanie sądów. Czy dobro i zło zależą od sytuacji? Pojęcia: dobra, odwagi, bohaterstwa. Moralność jako coś, co musimy wydobyć z siebie.
- Dlaczego postępuję w jakiś sposób? Nasze zachowanie wobec kogoś. Poczucie winy, lekceważenie.

Dostrzegam wartość człowieka jako osoby, szanuję godność człowieka.

- Człowieczeństwo: próba zdefiniowania człowieka. Natura człowieka.
- Rozważania o śmierci: dzieci chore i najbliżsi, śmierć w mediach i filmach. Oswajanie się ze śmiercią bliskich osób. W jakim sensie śmierć czyni nas istotami ludzkimi?
- Miłość: moc miłości. Potrzeba miłości. Miłość w literaturze i sztuce. Rodzaje miłości.
- Prawda: różne znaczenia słowa „prawda”. Zdania prawdziwe. Paradoksy i zagadki związane z prawdą.

- Tolerancja: inność w grupie. Pozytywny ideał tolerancji. My i nietolerancja. Tolerancja a obojętność
- Zło: istnienie zła. Pojęcie zła moralnego. Szukanie usprawiedliwień. Niezawinione cierpienie.

Przyjmuję odpowiedzialność za siebie.

- Odpowiedzialność: różne rodzaje odpowiedzialności. Sumienie. Granice odpowiedzialności.

Znam swoje prawa i obowiązki, zasady i reguły postępowania, w tym także w ruchu drogowym.

- Lista praw i obowiązków (szkolne, prawa człowieka i dziecka, prawo karne, ruch drogowy, dekalog, obowiązki domowe)
- Prawa a zasady.
- Szczegółowe prawa.
- Prawa: znaczenie posiadania prawa do czegoś. Różne sposoby walki o prawa. Lista praw powszechnych – Konwencja Praw Dziecka, Deklaracja Praw Człowieka.

Uczestniczę w grupie, porozumiewam się z innymi.

- Klimat grupowy. Sposoby przedstawiania się. Wyrażanie swoich uczuć. Symbolika grupy.
- Porozumiewanie się. Wymiana myśli. Aktywne słuchanie. Komunikowanie się. Język niewerbalny.
- Asertywność.
- Współdziałanie. Wspólne budowanie.

Rozumiem, czym jest wolność, autorytety i wzory osobowe.

- Wybór wzorców moralnych – kryteria.
- Lista autorytetów, wzorców – osoby publiczne, z najbliższego otoczenia, z filmu lub literatury.
- Autorytet: pojęcie autorytetu. Autorytet moralny i religijny. Potrzeba autorytetu. Krytyka.
- Wolność: wolność jako wartość. Niewolnictwo. Wolna wola. Wolność jako istota człowieczeństwa. Ograniczenia wolności.

Klasa VI

Przyroda i jej znaczenie dla człowieka

- Stosunek człowieka do przyrody.
- Ochrona przyrody i jej konieczność. Relacje człowiek - zwierzęta. Postępowanie człowieka wobec zwierząt.

Czas nauki i czas odpoczynku

- Jak organizować własną naukę, sposoby i techniki uczenia się, gospodarowanie czasem.

Człowiek i sport

- Sport również uczy etyki; zasady w sporcie i w życiu codziennym, zasada fair play do stosowania w sporcie i w życiu (np. w szkole – nie ściągamy, gramy uczciwie).

Człowiek i jego uczucia

- Rozróżnianie emocji; opanowanie i wyrażanie uczuć.

Ojczyzna i patriotyzm

- Rycerze – ludzie honoru. – kim był rycerz; cechy rycerza (William, Gotfryd, Lancelot, Rolland i in.); rycerze i ich kodeks; słowo honoru – dotrzymanie obietnic; posłuszeństwo, wierność.
- Rycerze – każdy może stać się rycerzem.
- O czym opowiadają zabytki i pomniki; ślady Polaków na świecie (emigracja, Polonia); patriotyzm; wartości narodowe.

Ludzie w potrzebie

- Wolontariat; organizacje charytatywne; egoizm i altruizm.
- Rola zmysłów w poznawaniu świata – poznajemy zmysły i ich funkcje; historia Helen Keller.
- Człowiek i jego prawa – Co to jest prawo; mam prawo do...; dziecko też człowiek – prawa dziecka (akty prawne – Konwencja o Prawach Dziecka).

Człowiek i religia

- Co to jest religia, religie świata; chrześcijaństwo i judaizm; Biblia; tradycje, obyczaje i święta żydowskie (np. historia Estery, Purim); święta chrześcijańskie; podział chrześcijan; katolicyzm, prawosławie, protestantyzm; ekumenizm.
- Człowiek i religia – co to jest religia; religie świata – przypomnienie; islam – tradycje, obrzędy, święta; Koran i prawo zwyczajowe; mądrości Dalekiego Wschodu; hinduizm; buddyzm.

Etyka i kultura

- Etyka w życiu codziennym; przypomnienie zasad; kultura osobista – nauka o grzeczności; przejawy braku kultury i sposoby przeciwstawiania się temu zjawisku; kultura słowa.

Człowiek – jego prawa i obowiązki

- Prawa człowieka w Polsce i na świecie; czas solidarności; łamanie praw człowieka – rasizm; walka w słusznej sprawie – ludzie walczący bez przemocy (L. Wałęsa, M. L. King, Gandhi i in.).
- Człowiek i jego zdrowie – dbanie o zdrowie – obowiązek etyczny?; zdrowie a choroba; sprawność i niepełnosprawność; świat osób niepełnosprawnych.

Zagrożenia współczesne

- Wola a inne władze człowieka; czynniki kształtujące i osłabiające wolę (skutki); ćwiczenie silnej woli; co to jest uzależnienie, jakie są rodzaje i skutki uzależnienia; asertywność; poszukiwanie skutecznych sposobów profilaktyki uzależnień.
- Ludzie w potrzebie – przykłady pracy na rzecz osób w potrzebie; organizacje charytatywne; egoizm i altruizm.
- Reklama – jak działa reklama (perswazja, manipulacja); funkcje reklamy; ofiary a odbiorcy reklamy; reklama negatywna i pozytywna (społeczna).
- Człowiek i jego otoczenie – człowiek – część kosmosu; człowiek – spolegliwy opiekun czy agresor/niszczyciel; skutki działalności człowieka; ekologia – wolny wybór czy obowiązek moralny.

Autorytety

- Co to znaczy autorytet?
- Kto może być autorytetem – cechy autorytetu; wybór bądź odrzucenie autorytetu.

Etyka i kultura osobista

- Etyka w życiu codziennym – przypomnienie zasad; kultura osobista – nauka o grzeczności (język, ubranie itp.); przejawy braku kultury i sposoby przeciwstawiania się różnym przejawom przemocy (słownej, psychicznej i fizycznej).

Klasa VII

Człowiek – istota myśląca i dociekliwa

- Filozofia od początku – w poszukiwaniu zasady.
- Człowiek wobec prawa

- Postawa Sokratesa; dzielność etyczna; sprawiedliwość; powinności etyczne; konsekwencja w działaniu, wierność własnym ideałom i głoszonym poglądom.
- Człowiek myślący – czy Achilles dogoni żółwia (zabawa z paradoksami); kim jest istota z jaskini platońskiej; świat idei.
- Filozofowie a najważniejsze sprawy dla każdego człowieka, czyli miłość i przyjaźń – „dwie zagubione połówki”; odmiany miłości (partnerska, rodzinna, miłość do zwierząt itp.); przyjaźń darem i powinnością etyczną.
- Człowiek w poszukiwaniu szczęścia – światy idealne, czyli utopie.
- Człowiek w poszukiwaniu szczęścia – wizje szczęścia w literaturze, filozofii oraz własne – uczniów.
- Człowiek w poszukiwaniu mądrości – „Pochwała Głupoty” a poszukiwanie rozumu.
- Człowiek i jego przeznaczenie – czy wszystko zapisane jest w górze; czym jest los, przeznaczenie; jak ma się przeznaczenie do naszej woli; plany, postanowienia i ich realizacje.
- Człowiek w poszukiwaniu wartości uniwersalnych – ile dobra po nas zostanie; wartości trwałe i nietrwałe; korzyści osobiste a społeczne; czy opłaca się być dobrym, uczciwym, prawdomównym itd.
- Kim jest człowiek?
- Po co nam etyka – ja i inny; teoria poznania – etyka i podmiotowość; ciekawość, etyka i jej miejsce w życiu człowieka; kim jest „ja”?
- Teoria analizy i argumentacji – czym jest poznanie i rodzaje wiedzy; właściwa argumentacja i błędy logiczne; czym jest analiza krytyczna.
- Ciało i dusza – jedno ja czy dualizm?; gdzie mieszka dusza?; relacja między duszą, świadomością i rozumem – czym one są?
- Człowiek i natura – człowiek-zwierzę czy człowiek-władca natury?; nasza rola w ekosystemie; problemy Ziemi naszymi problemami; czy mamy ocieplenie klimatu?; czy istnieje coś takiego jak prawa natury, czy im podlegamy?; czy ochrona środowiska jest powinnością etyczną – ginące gatunki i wielka plama pacyficzna.
- Człowiek wobec prawa – czym właściwie jest prawo; prawo natury i prawo ludzkie (Hobbes, Hume, Wolter), prawo boskie i królewskie (Homer i „Antygona” Sofoklesa); czy łamanie prawa jest niemoralne? czy prawo może zastąpić etykę?
- Kto tu rządzi – prawo człowiekiem, czy człowiek prawem?
- Człowiek wobec nauki – czym jest nauka i jaka jest jej rola w życiu, czy można poznać wszystko?; jakie są granice poznania; wynalazki i odkrycia – czy podlegają analizie etycznej (Oppenheimer i problem bomby atomowej)?; czy nauka służy dobru – problem antycznej triady piękno-prawda-dobro wobec nauki (Platon, Arystoteles i dr House)?

- Człowiek i religia – rola religii w życiu człowieka; różne tradycje i różne religie; teologiczne poszukiwanie dobra (św. Augustyn i Budda); religia jako nośnik wartości moralnych.
- Człowiek i sztuka – początki człowieka i sztuka: wyznacznik człowieczeństwa czy strata czasu?; relacja piękna i dobra – problem antyczny i współczesny; kultura wysoka i popularna; kultura masowa i miejsce dobra w świecie masowym; kicz jako sztuka szczęścia.

Klasa VIII

- ***Miejsce człowieka w świecie*** – my wobec ludzkości – nieśmiertelność Horacego i Herostratesa; miara ludzka i hybris – problem pychy Achillesa (Homer „Iliada”, film „Troja”); czy mogliśmy się urodzić w innych czasach?; świat kształtuje nas czy my świat; społeczne problemy globalne – Afryka i głód, Azja i problem pracy – czy możemy coś zrobić?; wybitne jednostki czy praca u podstaw?
- ***Ekologia*** – czym jest ekologia; krytyczna analiza dyskusji na temat globalnego ocieplenia; GMO - modyfikacje genetyczne i ich aspekt etyczny; jak człowiek ingeruje w ekosystem; energia: wprowadzenie – czym jest i do czego służy energia; bioenergia – wiatr, słońce; energia jądrowa.
- ***Prawo i równość***
- Równouprawnienie: geneza równouprawnienia; czy współcześnie mamy do czynienia z dyskryminacją – miejsce współczesnego feminizmu?; inne kultury i równouprawnienie.
- ***Ideologia*** – wprowadzenie historyczne: ideologie totalitarne; kontrkultura; czemu służy ideologia; współczesne ideologie: ekologia, alterglobalizm i pacyfizm; terroryzm i sprzeciw wobec demokracji; czy możliwy jest brak ideologii?
- ***Wielokulturowość*** – mniejszości: rasizm i nacjonalizm; współczesna stereotypizacja; relatywizm kulturowy: wprowadzenie – problem wartości bezwzględnych; badania antropologiczne (Sapir i Whorf-język jako instancja rozumienia świata); relatywizm kulturowy: Europa, Indianie Ameryki Północnej i plemiona Polinezji – różne światy i różne wartości; czy istnieją wartości uniwersalne?; relatywizm w mikroświecie – jak pięknie się różnić.
- ***Kultura masowa*** – wprowadzenie historyczne: kiedy powstaje odbiorca masowy?; kultura wysoka i popularna.; odbiorca masowy – decydent czy narzędzie manipulacji; kultura masowa: moda i autentyzm; kicz i etyka kiczu; czy można się uwolnić z kultury masowej?
- ***Wina i odpowiedzialność*** – historia króla Edypa, poczucie winy i sumienie, ile od nas zależy; nasze działania i ich konsekwencje; nasza psychika i problem winy (Freud).

Wolność

Czym jest wolność?

Czy wolności może być za dużo?; wolność to wartość – czy najważniejsza?

Czy sami jesteśmy wolni – środowisko, geny i wolna wola; czy jesteśmy poddani determinizmowi; czy świadomość ograniczeń nas uwalnia?

Nauka – czy nauka usprawiedliwia wszystko?

- Nauka i zło (Ernst Klee), etyczne granice.